

De vigtigste Kilder til Ribe Amts Historie i Landsarkivet for Jylland.

Af *Hans Knudsen.*

For at kunne opsøge de haandskrevne Kilder til et Steds, et Sogns eller en Egns Historie maa man først og fremmest vide, hvor vedkommende Lokalitet administrativt har hørt hen gennem Tiderne, altsaa hvilke gejstlige og verdslige Myndigheder den har sorteret under, thi et Landsarkiv er ikke et stort topografisk Skuffedarium, men først og fremmest en Samling af Embedsarkiver, fremgaaede af de forskellige Embedsmænds Virksomhed. Hvert Embedes Sager er holdt for sig, saa det gælder blot om, i hvert af dem at faa fremdraget, hvad der kan have Betydning for den specielle Opgave, man har stillet sig.

Der kommer nu straks den Vanskelighed, at Ribe Amt i sit nuværende Omfang kun er ca. 1¼ Aarhundrede gammelt. Det bestaar som bekendt nu af Vester Horne, Malt, Gørding, Skads og Ribe Herreder, Øster Horne Herred, Anst og Slavs Herreder. Af disse Herreder har de fire første altid hørt under Ribe eller, som det fordum hed, Riberhus Amt, mens Ribe Herred er en nyere Dannelse, først oprettet ved kgl. Resolution af 6. Maj 1859 af en Del blandede Distrikter, den Gang hørende under Riberhus Birk, og 1864 forøget med Hjortlund og Kalvslund Sogne samt Obbekær af Fole Sogn.

Øster Horne Herred laa til 1794 under Lundenæs Amt, og Anst-Slavs Herreder kom i 1799 til fra Koldinghus Amt.

Naar man vil foretage Undersøgelser i Amtsarkivet, maa det altsaa erindres, at Amtmanden i Ribe intet havde med disse Herreder at skaffe før deres Indlemmelse i Amtet, og at hans Arkiv heller ikke har noget om dem. Sager vedrørende Øster Horne Herred før 1794 maa søges i Lundenæs-Bøvling Amters Arkiv, og Sager vedrørende Anst-Slavs Herreder før 1799 maa søges i Koldinghus Amts Arkiv; men naar man kun har med en enkelt Lokalitet at gøre, behøver Foretagendet ikke at blive sværere af den Grund, dersom man blot giver Agt paa Overgangsaarene.

Et Amtsarkiv bestaar væsentligst af Korrespondancesager d. v. s. lange Rækker af Kopibøger over udgaaede Breve, Journaler over indkomne og dertil hørende Brevpakker. Op mod Nutiden bliver dette Materiale overvældende stort og næsten utilgængeligt, naar man ikke andetsteds fra har et Udgangspunkt, der kan virke som Nøgle, thi selv om Journalsystemerne kan være forskellige, er det dog saadan, at man altid nogenlunde let kan forfølge en Sags Gang, naar man er kommet den paa Spor. Før 1800 er Materialet mindre overvældende og kunde bruges mere, end det oftest bliver.

I Ribe Stiftamts Arkiv findes der
Kopibøger over udgaaede Breve 1684—1711, 1726—
40, 1743 ff.

Kopibøger over indkomne Breve, indeholdende Genparter af Skrivelserne 1674 ff.

Journaler 1731—34, 1781 ff.,
men selve Pakkerne med Breve maa naturligvis heller ikke forsømmes.

I *Koldinghus Amts Arkiv* er der
Kopibøger over udgaaede Breve 1703 ff.

Kopibøger over indkomne Breve 1701—07, 1712—17,
1733—46, 1751 ff.

Blandt Brevpakkerne maa særlig bemærkes Reskrip-
ter og Kollegialbreve vedk. Anst-Slavs Herreder 1793—
1796.

I *Lundenæs-Bøvling Amters Arkiv* have Kopibøger
over udgaaede Breve samt Journaler over indkomne først
fra 1773.

En for Eftertiden meget betydningsfuld Del af Amt-
mændenes Forretninger var i fordums Dage Skifternes
Forrettelse paa Landet efter alle af verdslig Stand, der
ikke var Fæstere under et Gods. Skifter efter Herremænd
skal saaledes søges i Amtmandens Arkiv endog, naar
større Boer har krævet Nedsættelse af særlige Skifte-
kommissioner, eller Skifterne er blevet foretagne af Exe-
cutorer. Hvis man ikke finder den Person, man søger,
i Amtets ordinære Skifteprotokoller, kan der saaledes
være Grund til at spørge, om der ikke skulde findes et
ekstraordinært Skifte efter vedkommende. Skifter har
naturligvis først og fremmest personalhistorisk Betyd-
ning, idet de opregner Arvingernes Navne og angiver
Arvens Størrelse, men til Belysning af Tilstanden i Al-
mindelighed er de ofte meget udførlige Registreringer af
alt, hvad der er forefundet i Boet, med Vurdering af hver
Stump, af megen Værdi.

Skifteprotokoller have fra *Riberhus Amt* 1730—92,
fra *Koldinghus Amt* 1701—95 og fra *Lundenæs-Bøvling*
Amt 1713—1805.

Hvis Skifteprotokollerne fortrinsvis giver Underret-
ning om Menneskene, saa giver Landvæsenskommissio-
nernes Sager Underretning om Jorden. Disse Kommis-

sioner fik deres store Opgave, da Landsbyjorderne i Slutningen af 18. Aarhundrede skulde udskiftes af Fællesskabet, og hvad der da blev vedtaget, kom til at blive af afgørende Betydning for Loddernes Fordeling den Dag i Dag. For rigtig at faa Nytte af dem maa man dog helst tillige kunne benytte de Udskiftningskort, de henviser til, og det er kun undtagelsesvis, at disse har fundet Vej ind til Landsarkivet. Landvæsenskommissionssagerne er heller ikke altid afleverede dertil, men fra Ribe Amt haves dog saadanne Sager 1764, 1769—1824 og 1843—51, og i Lundenæs-Bøvling en særlig Pakke for Øster Horne Herred 1776—94, mens der fra Koldinghus Amt intet findes af den Art.

Mens vi er ved Materialet til Jordens Historie i Amtsarkiverne, maa der i *Ribe Stiftamts Arkiv* endnu nævnes Auktionsforretninger over Krongodset i Ribe Stift 1711—22 og Extraktjordebog for Riberhus Amt 1745, i *Koldinghus Amts Arkiv* Jordebøger over Godserne 1662—66, 1773, Kreaturtællingslister 1774—83 i Anledning af Kvægsygen, Vejvæsen 1773—77, og i *Lundenæs Bøvling Amters Arkiv* Hartkornsspecifikation 1789 og For-tegnelse over Broer.

Til Menneskenes Historie maa endelig i Ribe Stiftamts Arkiv nævnes Extraskattekommissionsprotokollen 1743, der omfatter baade Riberhus og Lundenæs-Bøvling Amter og takserer alle velstillede baade i By og paa Land i det Aar. Den giver altsaa et godt sammenlignende Grundlag til Vurderingen af Folks økonomiske Tilstand paa den Tid.

Hermed turde Amtsarkivernes vigtigste Materiale være nævnt, men det vil dog aldrig under et Arkivbesøg være af Vejen at forhøre sig lidt om, hvad der endnu findes i Gruppen »Diverse Dokumenter«, hvor der ofte vil været et eller andet godt Fund at gøre, hvad Ærinde man end er ude i.

Paa *Amtstuen* betaler man sine Ejendomsskatter, og derfor indtager Skattehovedbøgerne en stor Plads i Amtstuernes Arkiver. De er ogsaa de mest benyttede Arkivalier dér. I dem er alle Jordejere anført med Navn og Hartkorn, By for By. Man kan altsaa her hurtigt faa et Overblik over alle Selvejere indenfor hvert Bylav i et bestemt Aar, og da Registrene til Skøde og Pantebøgerne i ældre Tid ofte er meget tarvelige, kan man med Udbytte bruge Amtstuens Hovedbøger til Hjælp, naar det gælder Gaardhistorie, og selve Skatteskruens vekslende Tryk paa det samme Maal Jord kan det ogsaa have sin Interesse at følge.

Desværre haves disse Hovedbøger i Ribe Amtstue kun tilbage til 1807. Lidt ældre, fra ca. 1800 er en Samling Jordebøger fra diverse Godser, indsendte til Amtstuen. Dér ser man Fæsternes Navne og Hartkorn, og de danner altsaa et Slags Modstykke til Skattehovedbøgerne, hvor man kun har Selvejerne.

Amtstuedistrikterne følger Amternes Omraade, saaledes at man altsaa ogsaa her maa passe paa Forskellen mellem Riberhus og Ribe Amt og desuden erindre, at Ribe Amtstuedistrikt i 1840 deltes i to Dele; *Ribe Amtstuedistrikt* omfattende Godset sønden Kongeaaen, Anst, Gørding og Malt Herreder og *Varde Amtstuedistrikt* omfattende Øster og Vester Horne, Skads og Slavs Herreder og Fanø Birk.

Fra Amtstuernes Arkiver hidrører oftest tillige de gamle *Matrikler*, der dog nu er samlet for sig. Af dem haves i Landsarkivet Matriklen 1664 for Riberhus og Koldinghus Amter og Matriklen 1688 for Riberhus Amt og Lundenæs Amt. Den ældste anfører for hver Gaard og Hus Godsejer, Fæsters Navn og Landgilde, hvilken sidste er omsat i Hartkorn. Denne Hartkornstaksation bestod dog kun til 1688, da den afløstes af

Landmaalingsmatriklen, hvor Ejendommene paa samme Maade er anført, dog ikke med Landgilde, men med gammelt og nyt Hartkorn. Derefter skete der ingen væsentlige Forandringer før 1844, da den nugældende Matrikulering traadte i Kraft, og Matrikulsnumre blev den faste Betegnelse for Ejendommene. For Historieskriveren er saaledes Matriklen af 1688 den vigtigste, den er Rygsraden i Ejendomshistorien i godt 150 Aar.

Indenfor Amtet er *Herrederne* den næste store Inddeling af Landet, og de er oftest saa gamle, at vi ikke kan datere dem. Horne Herreds Deling efter Verdenshjørner er dog yngre end Kong Valdemars Jordebog, Gørding Herred er ogsaa opstaaet senere, og Slavs Herred har vi undtagelsesvis Dato paa, idet det oprettedes ved Christian III's aabne Brev af 18. August 1552. I hvert Herred og i ethvert Birk sad der som Regel op til 1688 en Foged. Gørding og Malt Herreder sammenlagdes dog allerede 1684, men Jerlev, Anst og Slavs sammenlagdes i 1688 ligesom Nørre og Øster Herred og Nørholm Birk samt Vester Herred med Kærgaards og Henne Birker. De ældste skriftlige Vidnesbyrd, vi har fra Herreds- og Birketingene, er de saakaldte Tingsvidner, ærværdige Pergamenter med mange Segl under, hvor Herredsfogden og andre gode Dannemænd, som den Dag Ting søgte, vidner om, hvad der er foregaaet, men det er ganske tilfældigt, hvad der er i Behold af den Slags. De er vandret ud i Verden fra de Ting, der udstedte dem, og de træffes rundt om i Godsarkiver eller i Bispearkivet som Adkomstdokumenter for Ejendomme.

Først i 1551 beordredes det, at der skulde føres *Tingbøger*, en Bestemmelse, vi har al Grund til at være Christian III taknemmelig for, thi det var et umaadeligt Fremskridt, at der nu hver Tingdag førtes

Bog over, hvad der den Dag tildrog sig paa Tinget. Der har vi nu den mest levende Kilde til Fortidens Liv, ikke blot naar det gælder mere dramatiske Begivenheder som Mord og anden Voldsdaad, Tyverier og Trolddom, men ogsaa skikkelige civile Sager, som kan kaste Lys i andre Retninger, eller Synsforretninger over Tilstanden, naar Krige eller Naturulykker har medtaget en Befolkning saaledes, at den maa formodes at være lovligt undskyldt m. H. t. Svarelsen af Skatter og Landgilde.

Desværre forholder det sig ikke saa lykkeligt, at vi i Herreder og Birker har saa gamle Tingbøger som fra 1551. De ældste i Ribe Amt er fra *Købstæderne*. Ribe By har Tingbøger fra 1561 og Varde 1591, 1600—1674 dog med enkelte Lakuner, 1686—1720, 1759 ff.

I *Herrederne og Birkerne* er vi betydeligt ringere stillede, som følgende Oversigt vil vise:

Skads Herred 1636 ff., Riberhus Birk 1735—1818, Hunderup Birk 1662—1812 (med en Del Huller i Rækken), Lustrup Birk 1715—1812, Gørding Herred 1641 ff. (med Huller), Malt Herred 1657 ff. (med Huller), Gørding-Malt Herreder 1684 ff (med Lakune 1747—1803), Fanø Birk 1670—1701, 1712 ff., Vester Horne Herred 1613—1706 (med Huller), 1761 ff. Øster Horne Herred 1730 ff., Kærgaard Birk 1592—1679 (med Huller), Anst Herred 1660 ff. og Slavs Herred 1662 ff.

Det er ganske vist et Arbejde, som kræver en Lystfiskers Taalmodighed, at gennemgaa et Herreds eller et Birks Tingbøger, men op til det 18. Aarhundredes Slutning er de alligevel den bedste Kilde til Egnens Historie, og man ved aldrig, hvad der monne dukke op, naar Bladet vendes, thi Registre er der ingen af. Nogen Læsefærdighed er ogsaa fornøden, hvorfor det maa tilraades Begynderen uden Hensyn til den kronologiske Rækkefølge at begynde med dem, han finder lettest læselige,

saa vil han, uden at han selv mærker det, faa saa megen Øvelse, at ogsaa de vanskeligere kan tydes.

I Tingbogen nævnes desuden, hvilke Dokumenter der hver ordinær Tingdag er læst paa Tinge, men deres Tekst finder man i Skøde- og Pantebøgerne. De have dog først fra Midten af 18. Aarhundrede for Landjurisdiktionernes Vedkommende (Vester H. 1761, Øster H. 1739, Skads H. 1734, Gørding-Malt H. 1738, Slavs 1770, Anst 1738, Riberhus Birk 1745, Lustrup Birk 1745), mens Ribes begynder 1643 og Vardes 1591.

Hvor megen Fornøjelse man kan have af disse Protokoller, afhænger nu i høj Grad af, hvad Registre der have til dem, og i den Retning er det i den ældre Tid oftest smaat bevendt. Realregistre, hvor hver Ejendom har sit Blad, kendes næsten ikke, man maa være glad, hvis der blot er Navneregistre (paa Fornavne). Det er naturligvis først og fremmest de enkelte Ejendommers Historie, man ved Hjælp af dem kan klare tilbage til den Tid, de blev Selvejendom.

Politi- og Extraretsprotokollerne er senere udviklede specielle Protokoller ved Siden af Tingbøgerne eller Justitsprotokollerne, som de kaldes fra 18. Aarh. De indeholder især Forhører og kriminelle Sager, som behandles udenfor de ordinære Tingdage. De kan give gode Bidrag til Samtidens Historie, men det Billede, de tegner, vil altid blive det mørkeste. Naar man her Aar for Aar kun møder Tyveri-, Volds- og Alimantationssager vil man faa et noget for ensidigt Indtryk af Menneskene fra det Herred.

Skifteprotokoller finder man i Herredsarkiverne først efter ca. 1793, før den Tid havde Herredsfogden intet med Skiftevesenet paa Landet at skaffe, men i Byerne var Magistraten Skifteforvalter, og Skifteprotokoller eller Skiftesager have i Ribe 1646, 1650 ff. og i Varde 1698—1724 og 1754 ff.

Auktionsprotokollerne kan give gode Oplysninger om Ejendomssalg, Indbo og Priser og ved Licitationer ogsaa Bidrag til Byggeforetagenders Historie. De findes baade i By- og Landjurisdiktioner som Regel fra Midten af 18. Aarh., men dog allerede 1682 fra Ribe Købstad.

Til Byernes Historie er naturligvis desuden *Raadstuearkiverne* i Ribe og Varde de allervigtigste Kilder med deres Raadstueprotokoller, Borgerskabsbøger, indkomne Breve o.s.v., men det vil her føre for vidt, at komme nærmere ind paa Enkeltheder der.

Af de lokale verdslige Arkiver maa endnu nævnes *Godsarkiverne*, thi selv om Ribe Amt aldrig har været et Storgodsernes Omraade, har dog saa godt som alle Landejendomme, bortset fra Vesterhavsøerne, været Fæstegods under private Godsejere eller Institutioner som f. Eks Hospitalet i Ribe, og i Anst Herred har været en Del Ryttergods under Kolding Distrikt.

I Godsarkiverne vil Skifte- og Fæsteprotokoller samt Jordebøger være det lettest tilgængelige Materiale, men her at give en Oversigt over alle Amtets større og mindre Godsarkiver vil blive for vidtløftigt. Naar man beskæftiger sig med en Egns Historie, gælder det blot om at vide, hvilke Godser der har haft Gods paa Stedet, og til Opklaring heraf haves i Landsarkivet en haandskreven Nøgle til Godsskiftevæsenet, og den med endnu flere Oplysninger (bl. a. alle Kirkebøgers Begyndelsesaar) er udgivet i Trykken af Registrator O. M. Hofman-Bang under den mærkelige Titel: Jens Sørensen og Maren Nielsdatter, Haandbog til Brug ved slægtshistoriske Undersøgelser ved det jyske Arkiv (Viborg 1927), og den er meget nyttig.

Oftest vil selvfølgelig Godsskifteprotokollerne finde Anvendelse ved personalhistoriske Undersøgelser, men

deres Registreringer af Løsøre og Besætning med Vurdering af alt giver dog gode Oplysninger om Bøndernes Kaar paa Egnen; kun maa man erindre, at Resultatet ofte bliver noget sortere end Virkeligheden, fordi det var god Godspolitik at gøre Aktiverne smaa og Passiverne store for, paa en Tid, da rede Penge var en sjælden Vare, ikke at svække den Arving, som skulde overtage Gaarden, med større Udbetalinger til Medarvingerne.

Om Godsarkiverne gælder det desværre, at det er ret tilfældigt, hvad der er naaet frem til Landsarkivet. Der ligger rimeligvis endnu en Del paa private Hænder, maaske vanskøttet, maaske bevaret som Kuriositet, men i alle Tilfælde til ingen Nytte, mens det samme i Landsarkivet indgaar i en større Sammenhæng med Samtidens andre Arkivalier fra og om Egnen og først derved faar en reel Brugsværdi.

De hidtil omtalte Arkiver af Betydning for Ribe Amts Historie har alle været fra denne Kant af Landet, men det maa ikke glemmes, at i Viborg ligger ogsaa *Landstingets Arkiv*. Dets ældre Tingbøger er ganske vist ulæselige for de fleste, men der haves tre skønne Rækker af Dombøger, og de er ikke svære at læse. Den Række, der kommer i Betragtning for Ribe Amts Vedkommende, hedder C og begynder 1616, men der er desværre mange Huller. Disse Dombøger indeholder foruden selve Dommen en meget vidtløftig Fremstilling af Sagen, saaledes at man derigennem kan faa Besked om, hvad der er passeret paa Herredsting, hvis Tingbøger forlængst er gaaet til Grunde, og de gemmer i det hele taget et rigt kulturhistorisk Materiale.

Landstinget havde dog ikke blot dømmende Mynighed, det var ogsaa Tinglæsningscentral for jydsk Landgods op til 1805. Dets Skøde- og Pantebøger gaar

tilbage til 1624, men først fra 1690 haves der saa gode Registre, omfattende baade Personer og Steder, at Benyttelsen virkelig bliver let og hurtig, og ingen, der for Alvor vil sætte sig ind i sin Egns Historie, kan forsvare ikke at gennemløbe Registrene. Han vil da faa Ejen-
domshistorien klaret. Ikke blot Skøder har Betydning, Pantsættelser kan ogsaa være gode, fordi der til Obliga-
tionen gerne er knyttet en Jordebog over Pantet med Angivelse af Fæsterne, deres Hartkorn og Landgilde.

Alle de hidtil nævnte Kilder til Amtets Historie har været af verdslig Oprindelse, men Landsarkivet rummer ogsaa meget værdifulde gejstlige Arkiver.

Det allervigtigste er her *Ribe Bispearkiv*,¹⁾ et meget stort og velordnet Arkiv, hvor man i hvert Fald op til 19. Aarh. let vil kunne fremdrage alt, hvad der maatte være af Betydning for ens Emne.

Over hele det ældre Arkiv findes en gammel Registratur Nr. 7, som er en udmærket Nøgle for alt op til 1774, og det samme gælder dens Fortsættelse Nr. 8, som naar 1791. De er herredsviis ordnede, og hvad der findes af indkomne Sager i Arkivet, er henlagt i den Rækkefølge, Registraturerne angiver. Vil man derimod vide, hvilke Breve Biskoppen har sendt ud i Verden, maa man gaa til Kopibøgerne, af hvilke den ældste er fra 1652—64, men den næste først fra 1731; derefter er der ingen Huller i Rækken, som er afleveret op til 1843.

Over de yngre indkomne Breve haves Journaler, men ved lokalhistoriske Undersøgelser vil det oftest være lettere at gennemse Brevpakkerne, da Brevene ude fra Stiftet ligger fordelt efter de Provstier, hvorfra de er kommet ind.

---

¹⁾ Udførligere i »Fortid og Nutid« V, S. 99 f.

En værdifuld Gruppe er Indberetningerne. Der er for det første Indberetninger om de gejstlige Embeders Beskaffenhed. Ældst er her de saakaldte Herredsbøger fra 1649 og 1690, d.v.s. indbundne originale Indberetninger fra hvert Herreds Præster om deres Indkomster. De fra 1649, som dog mangler for Slavs, Malt og Skads Herreder, oplyser, hvad Præsterne fik i Tiende, deres Gaardes Udsæd og Avl, deres Offer og andre Indtægter med Bemærkninger om den almindelige Tilstand i deres Sogne, altsaa i Virkeligheden Bidrag til Sognehistorien af stor Værdi.

Indberetningerne fra 1690 er endnu mere specificerede og omfatter tillige Degneembederne, men mangler for Anst, Gørding, Skads, Øster og Vester Horne Herreder.

Yderligere findes en Del yngre Indberetninger om de gejstlige Embeders Beskaffenhed, men ingen saa udførlige og topografisk set betydningsfulde som de fra 1649 og 1690.

I Bispearkivet er der dog ogsaa andre Indberetninger, som der er Grund til at mærke sig, saaledes 1794, 1798—1809 om beneficeret Gods og Kirkeejere, 1794—95, 1813 om Fundatser, 1798—1806 om Skolevæsen og Degneboliger, 1816 om Skolevæsenets Organisation og desuden aarlige Indberetninger fra Provsterne om mange forskellige Ting.

Til Præsternes Historie findes der en Del Protokoller af Interesse, nemlig Vitaprotokoller 1731—1841, indeholdende deres kortfattede Selvbiografier, Edsbøger 1643—1768 og Visitatsprotokoller 1809—33.

Af almindelig landbohistorisk og topografisk Interesse er derimod det gamle »Stigts-Register« fra ca. 1599, der for hvert Sogn indeholder en summarisk Fortegnelse over Tiendeydere, en Opgørelse af Antallet paa Hel-

gaarde, Halvgaarde og Boel, fordelt paa Kronen, Adelen og Gejstligheden. Det oplyser desværre ikke, hvem de adelige Godsejere er, mens der gøres Rede for de forskellige gejstlige Ejere (Sognekirken, Domkapitlet, Hospitalet o.s.v.), og kedeligt nok henregnes Selvejerbønderne til Kronbønderne, saaledes at man ikke kan se, hvor mange der endnu var af den Slags.

Fra ca. 1668 have desuden en Fortegnelse over Sysler, Herreder, Sogne, Præster og Herregaarde med Ejere, som giver en god Oversigt paa det angivne Tidspunkt og tillige fører Præsternes og Herremændenes Navne ca. 40 Aar videre frem i Tiden, og yderligere findes en lignende Oversigt, affattet noget senere, nemlig i 1717.

Endelig gemmer Bispearkivet nogle Retsprotokoller, nemlig Landemodets 1635—64, 1674—1854, og Tamperetsprotokollen 1772—1798.

Som Domstol var Landemodet Appelinstant fra Provsteretterne og behandlede altsaa de samme Sager som disse, men foruden Retssagerne indeholder Landemodeprotokollerne de saakaldte Landemodeakter, nemlig Kongebreve og lign., som dér er blevet bekendtgjort for Gejstligheden, og Biskoppens Monita d. v. s. Paamindelser til Stiftets Gejstlighed, og da man kan gaa ud fra, at hans Formaninger gælder Foreteelser, han har oplevet i Stiftet, kan de til Tider give ganske værdifulde kulturhistoriske Oplysninger, men dog uden Nævnelser af Personer og Steder.

Tamperretten dømte som bekendt i Ægteskabssager, men de er oftest ganske uden Pikanteri, da de fleste drejer sig om forladte Koner, der vil have deres Ægteskab hævet.

Efter Bispearkivet maa vi se lidt paa *Provstearkivernes* Indhold, og det vil da vise sig, at der er en stor

Forskel paa de gamle Herredsprovsters Arkiver, som haves op til ca. 1812 og de senere Amts- og Distriktsprovsters Arkiver.

Fordum havde hvert Herred sin Provst, undtagen Jerlev og Slavs Herreder, der maatte nøjes med een i Fællesskab, og denne Provst var først og fremmest gejstlig Retsbetjent, af hvis Virksomhed der fremgik Justitsprotokoller, Skifte- og Auktionsprotokoller. Under Provstens Jurisdiktion hørte alle i Herredet af gejstlig Stand, altsaa ogsaa Degnene, og Justitsprotokollerne er derfor især fyldte med Sager mod Kirkens Tjenere, som har forset sig mod Embedspligter og Moral, men Provsteretten kunde dog ogsaa dømme Lægfolk for kirkelige Forseelser. I Skifte- og Auktionsprotokollerne behandles Boer efter Præster og Degne med deres Ægtefæller og andre Personer, som henregnedes til den gejstlige Stand, og de er derfor udmærkede Kilder til Bedømmelsen af disse Menneskers Familieforhold og økonomiske Tilstand. I bedste Tilfælde haves Skifteprotokollerne fra 1683, og saalænge Herredsprovstier bestod.

Amtsprovsterne, der efterhaanden beskikkedes i Henhold til Fdg. af 5. December 1806, fik kun dømmende Myndighed i Forbindelse med vedkommende Herredsfoged, naar en Provsteret var paakrævet; men ellers var de mest beskæftigede med den almindelige Tilsynsmyndighed, som allerede Herredsprovsterne havde udøvet, og navnlig fik de saare meget at gøre med Skolevæsenet indenfor deres Omraade ved Almueskolevæsenets Organisation i 1814 og Aarene derefter. De bedste Oplysninger om Almueundervisningen vil man derfor finde i Amtsprovsternes Arkiver; men de er meget store. Ribe Stift var saaledes 1812—28 delt i Ribe nordre Amtsprovsti (Gørding, Malt, Skads (m. Fanø), V. og Ø. Horne og Slavs Herreder samt Ribe Købstad) og Ribe søndre Amtsprovsti (Frøs, Kalslund, Gram, N. Rangstrup og

Anst Herreder, Møgeltønder Birk og Sem Sogn). Ved Reskript af 12. Juli 1828 oprettedes af Gørding, Malt, Slavs og Anst Herreder Ribe Amts østre Provsti, der dog i 1861 afgav Gørding Herred til Ribe Stiftsprovsti, under hvilket Ribe Herred ogsaa kom til at høre. Amtsprovstierne opløstes saaledes i Distriktsprovstier, der kom til hver at omfatte 2—3 Herreder, og de har bestaaet til vore Dage, idet Skads Herred først i Henh. t. kgl. Res. af 29. Decbr. 1900 blev et selvstændigt Provsti, men Provsteforretningerne blev de samme som Amtsprovsternes.

Endelig kommer vi til *Præstearkiverne*, hvis aller vigtigste Bestanddel er *Kirkebøgerne*. Til Landsarkivet er afleveret alle Kirkebøger før 1814, hvad enten de er ført af Præsten eller Degnen. Efter den Tid er kun Kirkebylærerens Eksemplar afleveret til 1891, mens Præsten har en fuldstændig Række fra 1814, idet Kirkebøgerne fra dette Aar er ført i to enslydende Eksemplarer, som for Sikkerheds Skyld aldrig maa være en Nat under samme Tag.

I 1646 blev det paabudt, at der skulde føres Kirkebøger, men nogle Sogne i Ribe Amt har været mere fremmelige. Ribe Domsogn har Kirkebøger fra 1623, Nordby fra 1611, Sønderho fra 1626 og Janderup fra 1637. Paa den anden Side er det saare sjældent, at Kirkebøgerne i de andre Sogne lige fra 1646 har undgaaet alle de Farer, som flere Hundrede Aars Eksistens i straaetækte Præstegaarde paa Landet har beredt dem. Først fra ca. 1700 kan man med nogenlunde Sikkerhed regne paa, at de er at finde i Live. Hvad de er værd baade for Personal- og Lokalhistorien, er der ikke Grund til at uddybe her, men det maa desuden erindres, at Præstearkiverne i deres »Diverse Dokumenter« undertiden gemmer Sager af betydelig Ælde og Værdi for Sognehistorien,

og at der ogsaa kan findes gamle Fattig- og Skolekommissionsprotokoller, som kan kaste Lys over Begyndelsen til Sognets kommunale Selvstyre.

Ude fra Sognene stammer ogsaa Kirkeegnsskabsbøgerne, der indeholder Oplysninger om Kirkernes Jordejendomme, Inventar og Bygningshistorie, men desværre er der kun faa i Behold fra Amtet, nemlig: for Anst 1617—62, Bække 1617—62, Jordrup 1617—1656, Verst 1637—62, Skanderup 1617—62, Guldager 1646—63, Vester-Starup 1688—1720, Lejrskov 1717—56, Vamdrup 1643—56, Vorbasse 1653—56, Seem 1648—1786, Farup 1724—1869, Hjortlund 1723—1859, Kalslund 1723—1859.

Det vil af denne Oversigt fremgaa, at der i Landsarkivet i Viborg findes en Mangfoldighed af Kilder til Ribe Amts Historie. Hvilke Embedsarkiver Forskeren vil faa mest Udbytte af, vil afhænge af hans Emne og hans Evner til at udnytte Materialet. Begynderen maa blot huske, at der er mere Fortjeneste ved at løse en lille Opgave godt end en stor daarligt, saaledes at Arbejdet i Virkeligheden kun er halvgjort, og endnu eet: Den, der driver Studier i et Arkiv, maa huske, naar han skriver noget ned, at notere, fra hvilke Protokoller eller Pakker han har sine Oplysninger. Det er ikke nok at angive Landsarkivet som Kilde, thi bag efter kan det være næsten umuligt at genfinde et Kilsted, som maaske trænger til Revision, eller undersøge et Punkt, hvor maaske en anden har Lyst til at fordybe sig endnu mere i et Spørgsmaal, naar første Finder ikke nøje har angivet, hvorfra han har sin Viden.
